

Серія «Бібліотека «Шкільного світу»
Заснована у 2003 році

Наталія ХАРЧЕНКО

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Інноваційні форми роботи
для дітей і дорослих

Шкільний світ. Бібліотека
Класний керівник. Бібліотека
Сучасна школа України. Бібліотека

КИЇВ
«Видавнича група «Шкільний світ»
2018

УДК 373.015.31(07)
X22

Редакційна рада:

М. Мосієнко — кандидат філологічних наук,
Д. Долгова, О. Калюжна, О. Семібаламут

Харченко Н.

X22 Розвиток критичного мислення. Інноваційні форми роботи для дітей і дорослих / Н. Харченко; Київ : «Видавнича група «Шкільний світ», 2018 — 120 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).

ISBN 978-966-451-000-1

ISBN 978-617-7287-82-6

Критичне мислення — актуальний тренд сучасної освіти.

Якщо людина володіє навичками критичного мислення, це означає, що вона вміє перемагати сумніви, аналізувати інформацію, протистояти впливам і маніпуляціям, — тобто володіє необхідними інструментами, щоб зробити власне життя більш осмисленим і успішним.

Пропонуємо матеріали, які допоможуть педагогам наповнити освітній процес дієвим інструментарієм для розвитку критичного мислення у кожного з його учасників.

УДК 373.015.31(07)

ISBN 978-966-451-000-1 (серія «б-ка «Шк. світу»)
ISBN 978-617-7287-82-6

© Н. Харченко, 2018

© ТОВ «Видавнича група «Шкільний світ», допліграфічна
підготовка, 2018

Зміст

Критичне мислення як тренд в освіті.....	5
--	---

Розділ I. 7 освітніх кластерів «Критичне мислення у схемах і таблицях»

До уваги педагогів.....	7
Кластер «20 навичок критичного мислення» (за Джуді Браус і Девідом Вудом).....	8
Кластер «6 якостей для розвитку критичного мислення» (за Дайаною Халперн).....	10
Кластер «Порівняння ознак побутового та критичного мислення» (за Метью Лішменом).....	11
Кластер «Характеристики, властиві людині, яка мислить критично» (за Джоном Бареллом) ...	12
Кластер «Переваги критичного мислення».....	14
Кластер «6 кроків до розвитку критичного мислення».....	16
Кластер «35 аспектів критичного мислення».....	17

Розділ II. 35 методів і прийомів для розвитку критичного мислення

До уваги педагогів.....	25
Метод «Складання кластера».....	26
Метод Едварда де Боно «Метод шести капелюхів».....	28
Метод групової дискусії.....	29
Метод «Резюме».....	39
Метод «Сократова дискусія і таксономія сократового опитування».....	30
Метод «Що? Отже, що? Що тепер?».....	33
Метод «П'ять “чому”?».....	34
Метод «Що буде, якщо...».....	36
Метод різнонаукового бачення.....	36
Метод фактів.....	36
Метод «Спеціальні ролі під час обговорення».....	37
Метод «Павутинка дискусії».....	40
Метод «Дискусійні гойдалки».....	41
Метод «635».....	41
Метод case-study (аналіз конкретних ситуацій).....	42
Метод «Мозковий штурм у парах».....	44
Метод Кіплінга.....	45
Прийом «Логічне дерево».....	46
Прийом «Концептуальна таблиця».....	46
Прийом «Піраміда роздумів».....	46
Прийом «Правильні — неправильні твердження».....	46
Прийом «Написання анотацій і рецензій».....	47
Прийом «Читання із зупинками».....	47
Прийом «Чи вірите ви...».....	48
Прийом «Прогнозування за фотографією».....	48
Прийом «Фішбоун».....	48
Прийом «РАФТ» (за К. Санте).....	48
Прийом «Таблиця “Плюс — мінус — цікаво”».....	48
Прийом «Капелюх Фоми Невіруючого».....	49
Прийом «Експерти проти журналістів».....	49
Прийом «Ромашка Блума» (ромашка запитань).....	49
Прийом «Лінія цінностей».....	50
Прийом «Торнадо».....	51
Прийом «Хто скаже останнім?».....	51
Прийом «Тест 99-ї сторінки».....	51

Розділ III. Критичне мислення: тренінгові заняття

До уваги педагогів	53
Тренінгове заняття «Що таке критичне мислення і навіщо воно потрібне»	55
Тренінгове заняття «Мистецтво запитань. Запитання як інструмент розвитку критичного мислення»	65
Цикл тренінгових занять «Як працювати з інформацією»	80
Заняття 1 «Людина інформаційної доби»	81
Заняття 2 «Прийоми маніпуляції і таємного спотворення інформації»	88
Заняття 3 «Критичне оцінювання ресурсів Інтернету»	97

Розділ IV. Оцінювання рівня розвитку критичного мислення учнів

До уваги педагогів	111
Тест-опитувальник критичного мислення (КМ) для підлітків 13—14 років	112
Тест-опитувальник критичного мислення (КМ) для підлітків 15—16 років	118
Використані джерела	119

Вступ

Критичне мислення як тренд в освіті

Поряд зі значною кількістю вже наявних форм і методів, що використовують в освітньому процесі сучасної школи, особливе місце посідає технологія розвитку критичного мислення.

Критичне мислення поступово стає одним з основних критеріїв освітніх реформ у провідних країнах Європи й Україні зокрема. Так, серед навичок, необхідних для успішної кар'єри, які будуть важливими у 2020 р., критичне мислення посідає друге місце (за переліком Всесвітнього економічного форуму в Давосі).

Нині критичне мислення — це тренд в освіті. Про те, що його розвиток є одним із наскрізних завдань навчально-виховного процесу, ідеться й у Концепції Нової української школи. Це складне та багаторівневе явище. Мислити критично означає вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків і прийняття рішень.

Критичне мислення — це особливий вид розумової діяльності, характерними ознаками якого є вироблення стратегій прийняття рішень у вирішенні завдань, проблемних ситуацій на основі здобуття й опрацювання інформації; здійснення рефлексивних дій (аналітичних, контролювальних, оцінних) щодо будь-якого об'єкта чи явища, зокрема власного процесу мислення; виважений аналіз різних думок і поглядів, виявлення власної позиції, об'єктивне оцінювання результатів як своєї, так і сторонньої діяльності.

Критичне мислення є антиподом догматичному. Воно вивіщує людину до рівня Людини, якою не можна маніпулювати, яка не боїться мислити, оцінювати, порівнювати. Тому розвиток критичного мислення потрібен не лише самій людині, а є незаперечною умовою суспільного прогресу.

Якщо людина без міркування, перевірки й зіставлення фактів легко сприймає будь-які чутки, міфи та новини, є ризик піддатися впливу пропаганди й маніпуляцій.

Розвиток критичного мислення стає актуальним саме за часів інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних або інших обставин, без ефективного вирішення проблем, значна частина яких непередбачувана. У цьому сенсі є очевидною життєва необхідність формування критичного мислення для освітньої системи.

Від автора

7

Розділ

**освітніх
кластерів
«Критичне мислення
у схемах і таблицях»**

До уваги педагогів

Набір освітніх кластерів «Критичне мислення у схемах і таблицях» містить систематизовану й узагальнену інформацію щодо різних аспектів розвитку критичного мислення. Інформацію організовано в схематичній формі.

У 7 кластерах — систематизований та інформативний матеріал щодо необхідних навичок критичного мислення; якостей для розвитку критичного мислення; основних характеристик людини, яка мислить критично; порівняння ознак побутового та критичного мислення, його переваги тощо.

Кластер — це графічна форма організації інформації.

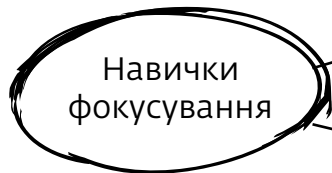
У такій організації інформації виокремлюють основні смислові одиниці, що фіксують у вигляді схеми з позначенням усіх зв'язків між ними. Кластер — це зображення, що сприяє систематизації та узагальненню інформативного матеріалу.

Пропонуємо матеріали щодо різних аспектів феномена критичного мислення, оформлених у формі кластерів.

Окрім того, звертаємо увагу на сам метод подання та структурування інформації. Кластер є одним із *методів розвитку критичного мислення*, тому варто його використовувати й під час роботи з учнями. Кластер є відображенням нелінійної форми мислення. Графічне оформлення інформації на заняттях (сходах, тренінгах, гуртках тощо) є ефективним інструментом у роботі педагога для розвитку критичного мислення учнів.

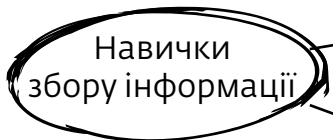
Кластер

«20 навичок критичного мислення» (за Джуді Браус і Девідом Вудом)

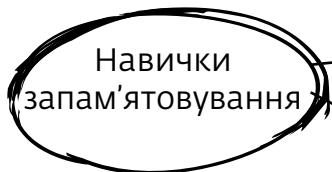
1. Визначення проблем, що містяться в явному або прихованому вигляді нової інформації.

2. Виявлення цілей: визначення напряму й мети вивчення нової інформації.

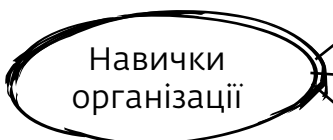
3. Спостереження: отримання інформації за допомогою однієї або більше сенсорних систем.

4. Формулювання запитань, пошук нової інформації за допомогою запитань.

5. Кодування: зберігання інформації в довгостроковій пам'яті.

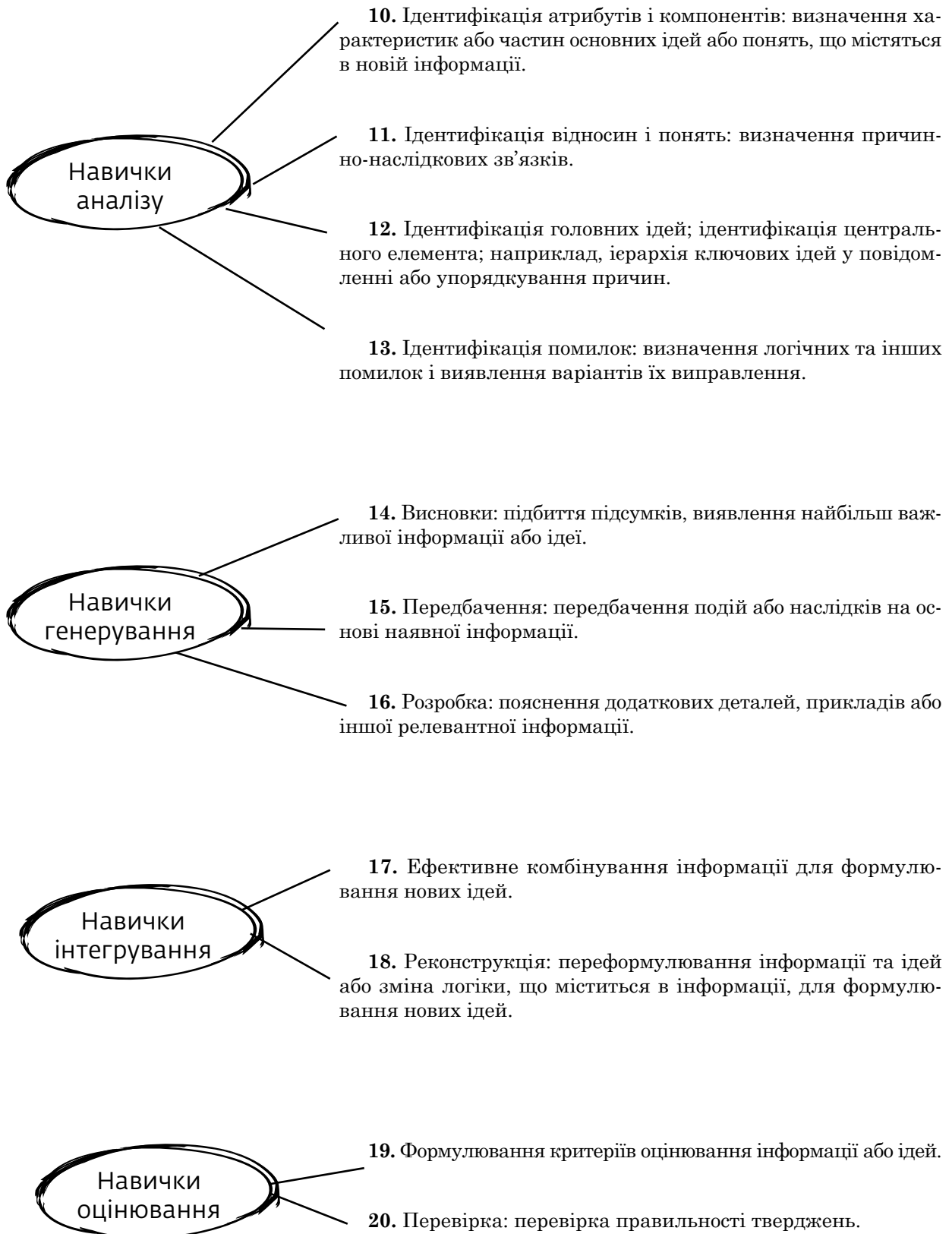
6. Виклик: відновлення інформації з довготривалої пам'яті.

7. Порівняння: виявлення рис подібності й відмінностей об'єктів.

8. Класифікація: угруповання й позначення об'єктів на основі їх ознак.

9. Подання: представлення нової інформації.

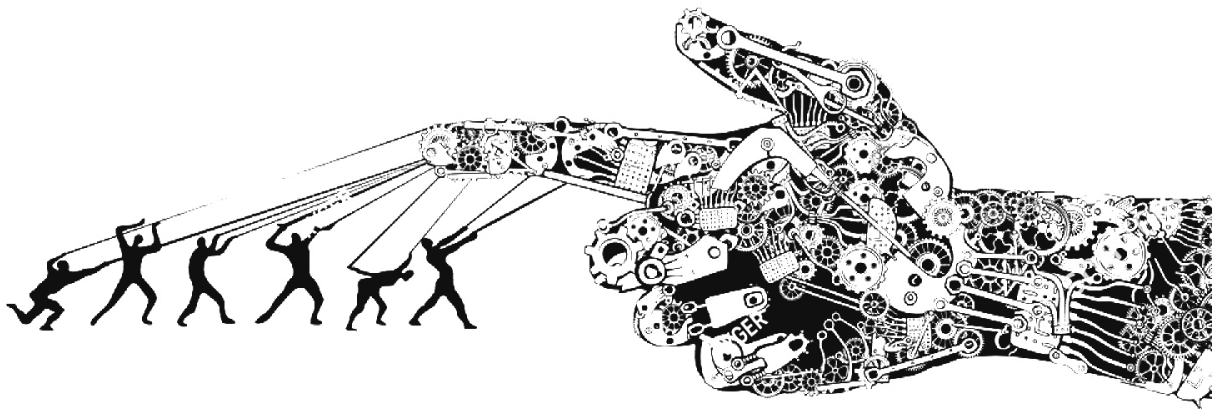

Кластер «6 якостей для розвитку критичного мислення» (за Дайаною Халперн)

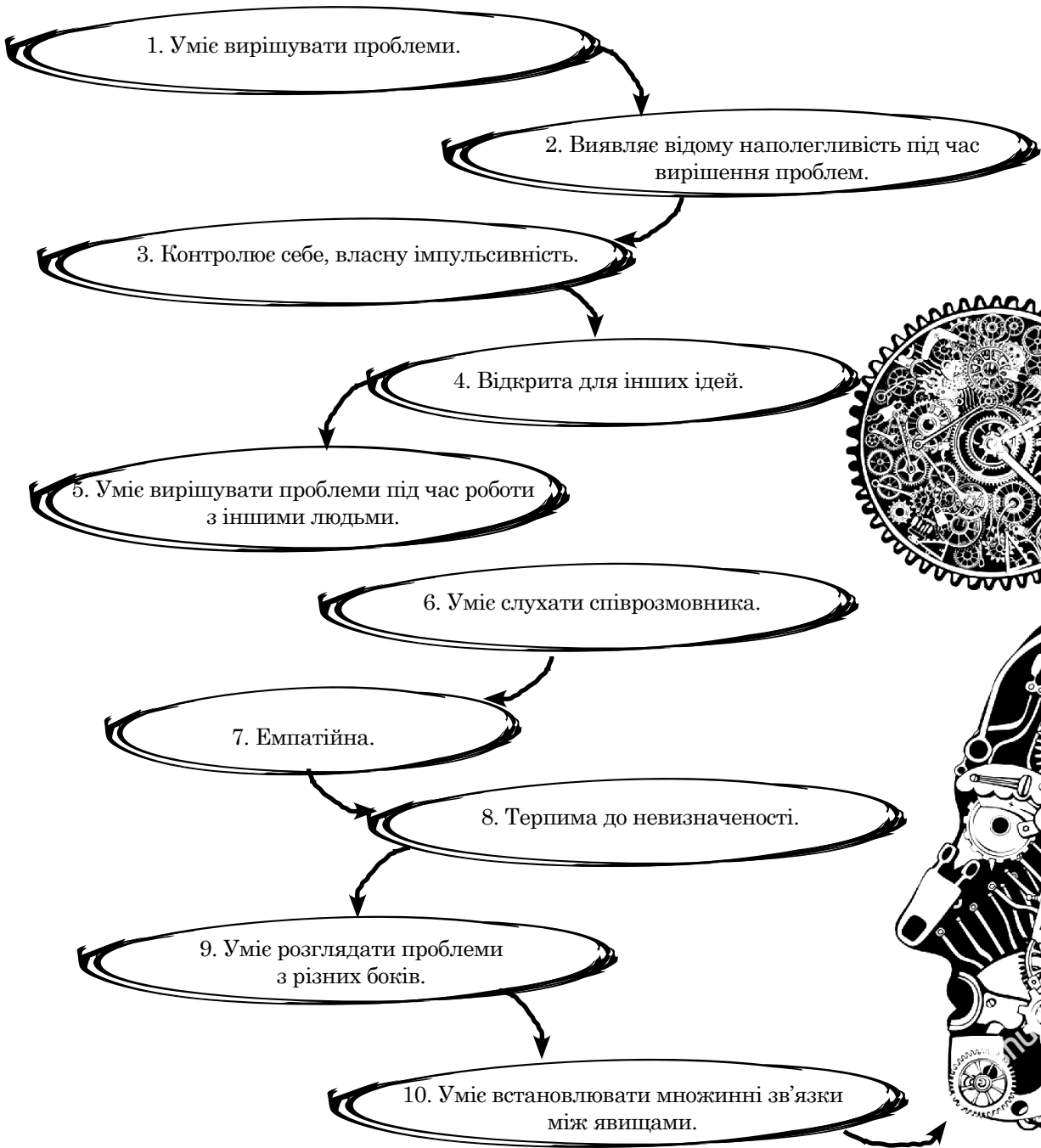

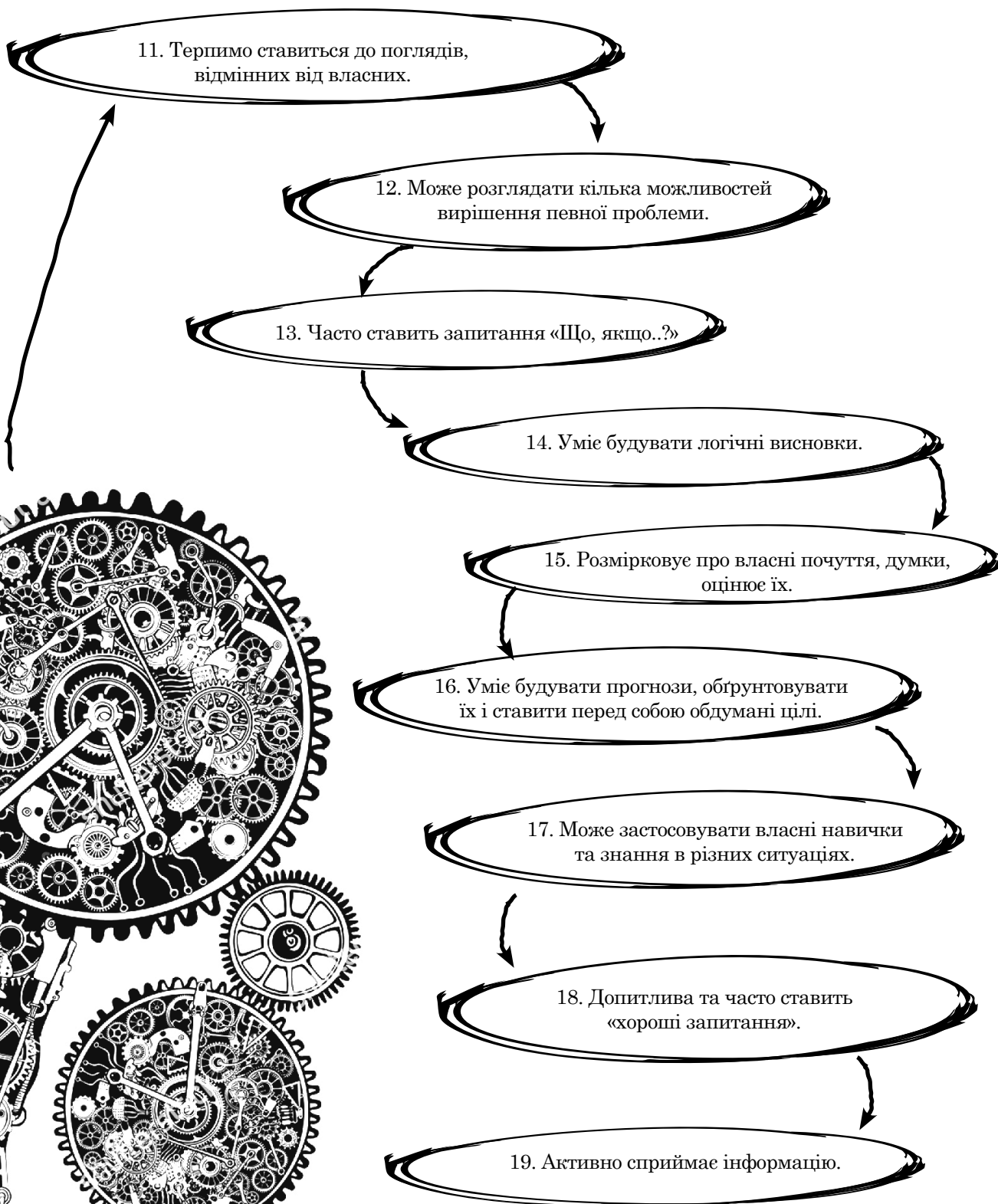
Кластер «Порівняння ознак побутового та критичного мислення» (за Метью Ліпменом)

Характерні ознаки побутового мислення	Характерні ознаки критичного мислення
Довіра до інформації	Допущення різних трактувань інформації
Об'єднання понять за асоціаціями	Розуміння принципів, механізмів
Припущення без достатніх підстав	Побудова гіпотези
Випадкове угруповання фактів, явищ	Обґрунтована класифікація фактів, явищ
Висловлювання неаргументованої думки і/або судження на основі інтуїтивної здогадки	Висловлювання аргументованих суджень
Стихійна перевага	Зважене, оцінне судження
Формулювання суджень без опори на критерії	Формулювання суджень на основі критеріїв
Спонтанне формулювання висновків	Логічне формулювання висновків як наслідок попереднього критичного аналізу фактів і/або явищ

Кластер «Характеристики, властиві людині, яка мислить критично» (за Джоном Бареллом)

Кластер «Переваги критичного мислення»

Критичне мислення дає людині:

• відчуття свободи власної волі, розширення горизонтів (бачення світу стає ширшим, глибшим, цікавішим);

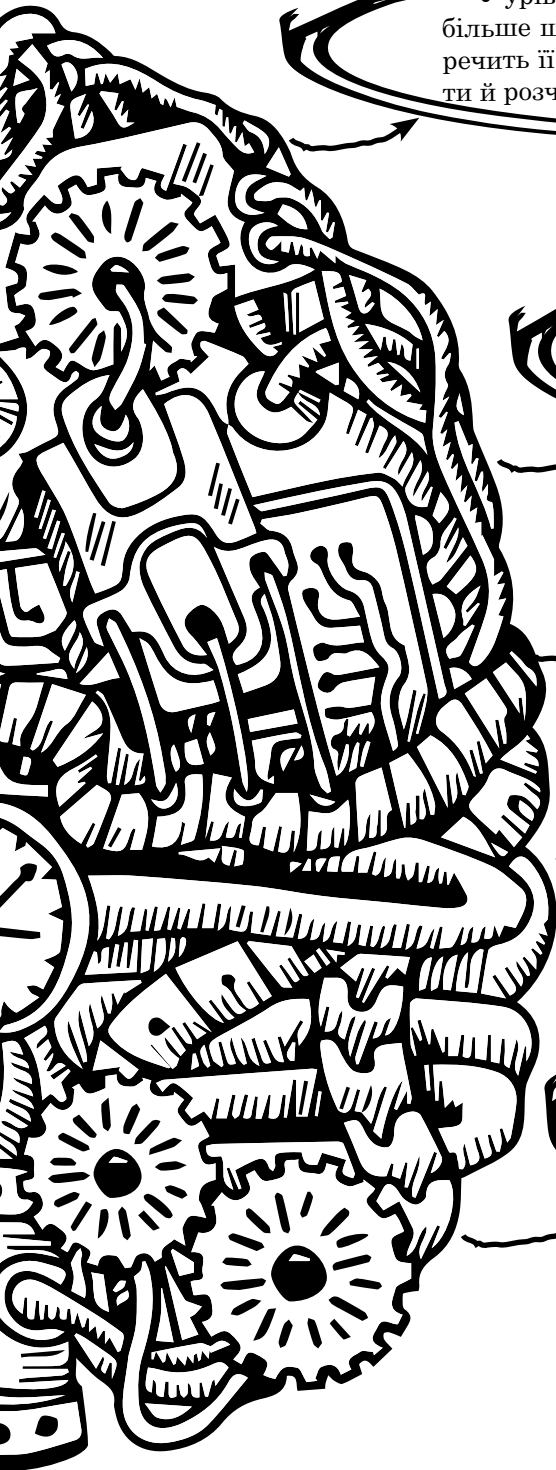
• можливість знаходити й приймати певні важливі істини для себе;

• глибоке розуміння себе, власних цінностей і потреб;

• сміливість приймати рішення;

• гнучкість і кращу адаптацію до змін;

• урівноваженість і спокій (людина, яка мислить критично, має більше шансів зрозуміти власні потреби й робити те, що не суперечить її внутрішнім переконанням, а відповідно — менше жаліти й розчаровуватися в зробленому);

• здатність протистояти інформаційному тиску — не брати на віру всю інформацію, а перевіряти, аналізувати й приймати зважені рішення;

• вміння знаходити і знешкоджувати маніпуляції;

• толерантність до думок іншого;

• екологічне ставлення до членів колективу/групи, але водночас вміння орієнтуватися насамперед на власні цінності й не піддаватися тиску певних групових норм.

Кластер «6 кроків до розвитку критичного мислення»

